Instytut Pamięci Narodowej - Poznań

https://poznan.ipn.gov.pl/pl7/aktualnosci/135326,Miejsca-pamieci-Powstania-Wielkopolskiego.html
26.04.2024, 12:16

Miejsca pamięci Powstania Wielkopolskiego

Wyjątkowy i zapomniany: **pomnik Wolności w Poznaniu**, w II RP miał być centralnym monumentem upamiętniającym Powstanie Wielkopolskie [!]. Pomysł jego budowy w obrębie Placu Wolności został zatwierdzony przez Radę Miasta Poznania już w 1919 roku, konkurs na jego projekt rozstrzygnięto natomiast, m.in. w wyniku kolejnych monitów kierowanych do magistratu przez środowiska kombatanckie, dopiero w listopadzie roku 1927. W prestiżowej rywalizacji zwyciężyli Władysław Marcinkowski i Marian Andrzejewski. Zaproponowali oni monumentalne założenie, którego dominantą była klasyczna kolumna. Jej szczyt wieńczył posąg nagiego mężczyzny o antycznych rysach, na nadgarstkach którego można było dostrzec zerwane pęta. Nie wiemy niestety dlaczego ta zakupiona przez miasto praca nie została skierowana do realizacji. Być może zaniechanie było pokłosiem protestów podnoszonych przez poznańskich architektów, którym nie przypadł do gustu zwycięski projekt, a zwłaszcza lokalizacja przyszłego monumentu. Nie bez znaczenia było i to, że w tym samym czasie przyspieszyła idea budowy pomnika Najświętszego Serca Pana Jezusa, zwanego też Pomnikiem Wdzięczności, który z powodzeniem zagospodarował w latach 30. potrzebę upamiętnienia „Odrodzenia Polski i Powstania Wielkopolskiego" w poznańskiej przestrzeni publicznej, podobnie zresztą jak odsłonięty w 1927 roku pomnik 15 Pułku Ułanów Poznańskich.

Projekt Pomnika Wolności w Poznaniu, który zwyciężył w konkursie rozstrzygniętym w 1927 r., fot. ze zb. NAC

Tablica ku czci Ignacego Jana Paderewskiego (wg projektu Stanisława Jagmina) została odsłonięta na historycznych murach hotelu Bazar w dziesiątą rocznicę Powstania Wielkopolskiego przez byłych powstańców zrzeszonych w Związku Uczestników Powstania w Wielkopolsce 1918/19. Oprócz medalionu z popiersiem samego Mistrza, tytułowanego

tutaj „Wielkim synem Polski”, który umieszczono w centrum tablicy, warto zwrócić uwagę na kartusze herbowe wokół niej. Znalazły się na nich herby województw: poznańskiego, pomorskiego i śląskiego, a także miasta Poznania, co miało symbolizować wysiłek powstańców w walce o zachodnie granice Rzeczypospolitej. Dodajmy, że zniszczona przez Niemców u progu II wojny światowej tablica, wróciła na swoje miejsce w grudniu 1978 roku w 60. rocznicę Powstania Wielkopolskiego.

Uroczystość odsłonięcia tablicy pamiątkowej na murach hotelu Bazar, ufundowanej przez Związek Towarzystw Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 ku czci Ignacego Jana Paderewskiego, Poznań, 27 XII 1928 r., fot. ze zb. NAC

Pomnik Powstańców Wielkopolskich na Cmentarzu Górczyńskim w Poznaniu, który z uwagi na nigdy nie zrealizowaną budowę Pomnika Wolności, pozostawał w stolicy Wielkopolski w II RP najważniejszym punktem ogniskującym pamięć o Grudniowej Wiktorii. Autorstwo imponującego założenia pomnikowego przypisuje się najczęściej Stanisławowi Jagminowi, choć wiele wskazuje na to, że w pracach projektowych uczestniczył także Marcin Rożek. Na szczycie pomnika umieszczono dwie skrzyżowane armatnie lufy, których strzegł biały orzeł, natomiast w jego centralnej części znajdowała się czytelna inskrypcja: „Cieniom Poległych Bohaterów / w Wlkp. Powstaniu Grudniowem R. 1918/19 / Pozostali Towarzysze Broni i Rodacy”, a także udana rzeźba Matki Boskiej Bolesnej pochylającej się nad ciałem swojego Syna. O wyjątkowości górczyńskiego pomnika świadczył jednak przede wszystkim fakt, że u jego podnóża spoczęły doczesne szczątki sześciu Powstańców: Antoniego Andrzejewskiego, Franciszka Ratajczaka, Jana Dembińskiego, Stefana Grabskiego, Stanisława Śniegockiego i Maksymiliana Nickla. U progu II wojny światowej monument został zniszczony przez niemieckich okupantów. W 1968 roku w jego miejscu stanął znacznie uboższy, modernistyczny pomnik nagrobny wg projektu Ryszarda Skupina.

Pomnik Powstańców Wielkopolskich na Cmentarzu Górczyńskim w Poznaniu, 1927 r., fot. ze zb. NAC

Miejsca pamięci Powstania Wielkopolskiego nie obejmują jedynie pomników, czy też pamiątkowych tablic, ale także dziedzictwo niematerialne, utrwalone m.in. w miejskiej onomastyce. Jedną z najważniejszych inicjatyw na tym gruncie, i jedną z pierwszych w ogóle jeśli idzie o upamiętnienie wielkopolskiej insurekcji, było przemianowanie dotychczasowej ulicy Berlińskiej w Poznaniu na **ulicę 27 Grudnia**. Do tej znamiennej nazewniczej korekty doszło na posiedzeniu poznańskiej Rady Miejskiej 27 maja 1919 roku, zaś główną rolę w tym dziele odegrał radny Roman Leitgeber, który od pewnego czasu zajmował się sprawą „konieczności zmiany niemieckich nazw ulic na polskie". W ten oto sposób „dzień rozpoczęcia świetnego powstania – jak pisał Zygmunt Zaleski – upamiętniony został w nazwie pierwszorzędnej ulicy poznańskiej". Na zdjęciu pokazano nieznany szerzej i nigdy dotąd nie publikowany fragment protokolarza z posiedzenia Rady Miasta, na kartach którego utrwalono tę historyczną chwilę.

Skrzyżowanie ul. Franciszka Ratajczaka i 27 Grudnia, styczeń 2021 r., fot. P. Grzelczak

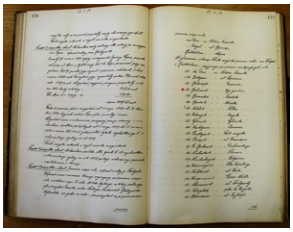

Karta z protokołu posiedzenia poznańskiej Rady Miejskiej z 27 maja 1919 r., w czasie którego dokonano zmiany nazwy ul. Berlińskiej na ul. 27 Grudnia (poz. 118), ze zb. Archiwum Państwowego w Poznaniu, fot. P. Grzelczak

dr Piotr Grzelczak (OBBH IPN Poznań)